

**HINDISTON ADABIYOTIDA VEDANTALARNING TUTGAN O’RNI VA
BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI**

Kenjayev Faxriddin Shodmon o’g’li

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

“Sharq filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti , filologiya va tillarni o’qitish”

hind ingliz guruhi 3-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14725338>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Hindiston adabiyotida Vedalarning yakuni hisoblanadigan Vedantaning o’rni va bugungi kundagi ahamiyati haqida so’z yuritiladi.

Tayanch so’zlar va iboralar: Vedalar, Vedanta, Braxmanlar, Aranyaklar, Upanishidlar, Sanskrit tili,

Ushbu maqola hind adabiyotida Vedalar va uning yakuni bo’lmish Vedantalar haqida so’z yuritilarkan avvalo Hindiston adabiyotining bir muddat tarixiga qaytamiz. Vedalar Hindistonning adabiy yodgorligidir. Tarixchilarning fikricha Vedalar adabiyoti miloddan avvalgi 2500- yildan 500- yilgacha davom ettirilgan.

Bizga ma’lum bo’lishicha Vedalar adabiyoti to’rt asardan iborat. Xususan Rigveda, Atxarveda, Samaveda va Yajurveda. Bu kitoblarga batafsil to’xtaladigan bo’lsak , Rigveda buni olimlar boshqa nom bilan ya’ni “madhiyalar devoni ” deb ham atashadi va eng qadimgi va eng muhim to’plamdir.

Ular miloddan avvalgi XI-X asrlarga tegishlidir. U 1028 madhiyadan (sukt) iboratdir. Ba’zi madhiyalar qadimdan marosim duolari sifatida xizmat qilgan, ammo boshqacha marosimlar ham bor. Bular samoviy va to’y madhiyalaridir. Rigvedada qahramonlik ulug’lash kabi xislatlar oldinga suriladi¹.

Shuni ta’kidlab o’tish joizki keying kitoblar ham Vedalar adabiyotida xususan hind adabiyotida alohida o’rin tutadi. Ikkinchi madhiyalar to’plami Atxarvedadir. Hozirgi kunda u 731 madhiyadan iborat va 20 kitobga bo’lingan². Bu asar Rigvedaga qaraganda keyinroq yaratilgan va son-sanoqsiz ruhlar, jinlar va sehrli kuchlarga e’tiqod haqidagi ma’lumotlarni o’z ichiga olgan. Olim larning fikricha, u etnografiya va din tarixi uchun ham juda katta ahamiyat kasb etadi.

Uchunchi to’plam – Samaveda (ashulalar devoni)dir. U 1549 madhiyadan iborat. Bu madhiyalar qurbonlik qilish marosimida aytilgan. Samavedadagi madhiyalar asosan marosimlarda qurbonlik keltirish uchun aytiladigan va kuylanadigan qo’shiqlar to’plamidir.

To’rtinchi to’plam - Yajurveda (qurbonlik va xayr-ehsonga tegishli tilovatlar devoni). U qisman madhiyalar va nasriy parchalardan iborat. Bunda turli xil



bayramlarda yoki kundalik hayotda ham qilinadigan qurbonlik va xayr-ehsonlar haqida kuylanadigan kitob sanaladi.

Endi bevosita hind adabiyotida Vedantalarning o'rne haqida so'z yuritamiz va ularni birma-bir ko'rib chiqamiz. Avvalo Vedantalarning o'ziga to'xtaladigan bo'lsak bu qadimgi hind adabiyotidagi Vedalarning yakuni sarhisobi sifatida keltiriladi. Vedanta bu qadimiy hind adabiyoti na'munalaridan bo'lib, uning ma'zmuni asosan vedalarning madhiya-qo'shiqlariga izoh berish bilan bog'liq.

Bevosita asar nomi ham "veda" va "ant" ya'ni "oxiri" degan so'zlardan olingan³.

O'sha paytda Hindistonda vedalardan tashqari biror bir manba bo'lmaganki hind ziyolilari xususan braxmanlar vedalar tarkibidagi qo'shiq va madhiyalarni zahirida yotgan diniy- falsafiy mazmuniy qarashlarni asta sekin hind xalqiga singdirib ularga izoh yoza boshlashgan. Shu tariqa vedalardan so'ng vadanta ya'ni vedalar yakuni, oxiri yuzaga kelgan. Braxmanlar paydo bo'lgan izoh va qarashlarni mazmun-mohiyatiga ko'ra uch guruhga bo'lishgan ular;

- braxmanlar
- aranyaklar
- upanishidlar

Yana bir muhim jihatga e'tibor qaratadigan bo'lsak vadantalarning yaratilish davri miloddan avvalgi VIII-VI asrlarga to'g'ri keladi va yana bir fikr o'rinliki ya'ni kastachilik tizimidan voz kechib yangi dunyoqarashlar ham shakllana boshlagan.

Shu tarzda braxmanlar yaratgan diniy falsafiy qarashlar vaqtlar o'tgan sari o'zgarib borgan va kitob holiga kelgan.

Dastavval vedantaning birinchi turi hisoblanadigan Braxmanlarga to'xtalib o'tamiz. Braxmanlarning yuzaga kelish davri miloddan avvalgi VII-VI asrlarga to'g'ri keladi deb ba'zi manbalarda keltiriladi⁴. Tarixdan ma'lumki Hindistonda kasta-varna tizimi shakllangan shu boisdan ham eng yuqori qatlam bo'lmish braxmanlar alohida o'rin tutgan. Braxmanlar veda ilmini o'rganib, inson hayotini muhim to'rt davrga bo'lgan va shu haqdagi malumot va fikrlar "Braxmanlar" to'plamida keng va batafsil bayon etilgan. Ular;

- yoshlik bu dastavval hayotni o'rganish hamda shogirdlik davri
- griyastxa bu davrda inson oilali bo'lish keltiriladi
- darveshlikka o'tish davri
- to'liq darveshlik davri

Hind faylasuflarini ta'kidlashicha inson hayoti davomida ushbu to'rtta davrni o'z boshidan kechiradi va ular har bir davrga o'zlarini turli xil qarashlarini keltirishadi.



Biz ham har bir davrga birin ketinb to'xtalib o'tamiz. Yoshlik davri hind faylasuflarining ta'kidlashicha bu davrda inson dunyoga kelib yashashni o'rganib endi anglay boshlagan va bu hayotga kelganidan asosiy vazifasi nima ekanligini tushunish davri shu uchun hambu davr boshqacharoq ataladi ya'ni shogirdlik davri.

Shundan keytin inson keying hayotga ya'ni oilali bo'lish Grixastxa davriga o'tadi. Bu davrga kelib inson o'z vazifasini bajarish xususan o'zidan nasl qoldirish kabi vazifalarni o'tashi kerak. Bundan tashqari insoniyatni tarbiyalash ilm berish kabi vazifalar ham bu davrga oid. Albatta o'ziga yarasha vazifa va majhburiyatlari mavjud.

Sekinlik bilan oiladagi qiyinchiliklarni yengib tajriba oshgandan so'ng, inson o'zi anglab yetgan qiyinchilik va hayotning past-u balandlarini, yaxsh-yu yomonini ajratadigan bo'ladi. Braxmanlarning fikricha hamma hayot tajribalarini va mulohazalarini boshidan kechirgandan so'ng asta-sekinlik bilan darveshlik hayotiga ham o'ta boshlashi kerak. Shundan so'ng barcha tashvish g'amlar yakuniga yetishi kerak deb o'ylashadi.

Darveshlik davri. Bu davrga kelib inson o'z umrini poyoniga yetib borayotganini anglab o'zini faqat Yaratganga bag'ishlashi va oilasidan tamoman yiroqlashishi lozim deb keltiriladi. Bu hayot fanda tarki dunyochilik deb yuritiladi. Tarki dunyochilik uchun o'rmon eng qulay joy hisoblanadi. O'rmonni tanlash bejizga emas, chunki o'rmon inson kundalik hayoti uchun zarur bo'lgan ko'pgina qulayliklarga ega ya'ni boshpana daraxtlar, och qolishmaydi, o't o'lanlar ko'rpa to'shak vazifasini bajaradi⁵. Shu boisdan ham hindlar ongida inson hayoti uchun o'rmon katta vazifani bajaradi. Bu haqida Vedantaning ikkinchi qismi bo'lmish Aranyaklarda ko'plab ma'lumotlar keltirilgan.

Aranyaklardagi voeqalar braxmanlarning to'rtinchi davridan keying qismi haqida gap boradi. Bunda inson braxmanlarning to'rtinchi ya'ni , o'rmon hayoti haqida so'z yuritiladi. Bu kitobda insonning o'rmondagi hayoti , ibodati, tavba tazarrusi kabi bir qancha tafsilotlar keltirilgan. Bu kitob taxminan VII-VI asrlarda yaratilgan.

Hindlar hayotida pand nasihat, faylasufona fikrlar asosiy rol o'ynaydi, shu boisdan ham Vedantaning uchinchi kitobi Upanishadlar katta ahamiyatga ega. Upanishad asli sanskritcha so'z bo'lib uning ma'nosi "yaxshi nasihat" dir. Bu kitob asosan insonni bu dunyoda hayot kechirishining sababi , uning vazifalari, va ko'plab ta'limotlar vedalar tavsifida keltirilib o'tilgan. Upanishadlarda asosan ustoz shogir o'rtasidagi savol javoblar bu savollar esa borliq, dunyo tashvishlari,



olamni o'rganish va bir qancha shunga o'xshash ma'lumotlarni olishga yordam beradi.

Upanishadlar 108 ta to'plamdan iborat bo'lib, bunda bir qancha izohlar to'plami bor va ular;

- rigveda bo'yicha 10 ta Upanishad
- Shukla-yajurveda bo'yicha 19 ta Upanishad
- krishna-yajurveda bo'yicha 32 ta Upanishad
- samaveda bo'yicha 16 ta Upanishad
- atxarveda bo'yicha 31 ta Upanishad

Hind xalqi ongida upanishadlar juda katta tasir qilgan va bu qisman ularning butun hayotini belgilab bergan desak ham yanglishmaymiz.

Xulosa qiladigan bo'lsak hind adabiyotida vedantaning o'rne katta negaki kundalik hayot bilan shu kitobdagi upanishadlar , qarashlar deyarli bir xil. Albatta hindlar hozirga qadar bu kabi faylasuona qarashlar, fikrlarni darsliklarda ham kiritshgan buni qiyosi sifatida islom dinidagi Naqshbandiylik, Kubroviylik kabi ta'limotlar bir biriga yaqindir. Shu boisdan ham hind adabiyotida Vedalar va Vedantaning o'rne katta va bugungi kunda ham shunday.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Najmiddinov J., Karimov J., Turdiyeva D.. Dinshunoslik. Qomusiy lug'at. Imom Buxoriy xalqaro markazi nashriyoti, 2017 — 480 bet.
2. Васильев Н. История Востока. 1-2 том. М., 2004- С 32
3. Uchqunova.U.U Hindiston adabiyoti. TDSHU. 2020 – B 33
4. O'sha asar. B 34
5. O'sha asar. B 35

